

Bibliai alapfogalmak – egy zsidó tudós szemével

Igazságosság

Ami az Ószövetségben kereken 180-szor, az Újszövetségben pedig több mint 70-szer „igazságosság”-ként jelenik meg a fordításokban, az legfeljebb egy töredékét adja vissza annak a héber kifejezésnek, amely mindkét esetben alapjául szolgál ennek az alapfogalomnak. Ha a kegyelemből történt megváltás jelenti az üdvörténet középpontját, mint a történelmi kereszténység esetében, akkor a szeretetnek kell minden erkölcsiség csúcspontjának lennie. Ha azonban rendeltetése szerint az ember Isten szabad partnere, és felelősen kell választania jó és rossz közül, akkor a szeretetnek egyesülnie kell az igazságossággal. A zsidó ember ugyanis tudja: A szeretet igazságosság nélkül anarchiához vezet, ahogyan az igazságosság szeretet nélkül szükségképpen zsarnoksághoz vezet. Izrael Istene sem „kegyelemből fakadó, olcsó szeretetet” nem akar (ahogyan Bonhoeffer mondja), sem emberfeletti igazságosságot, hanem *cedáká*-t; ez a tősgyökeres héber szó egyszerre juttatja kifejezésre mindkét tulajdonságot, és magasabb egységgé olvasztja össze őket. Mert csak a kettő harmóniája felel meg az igazságos teremtő és a nagykorú emberiség zsidó világmérvénének.

Ez a *cedaka* sem a görög *dikaioiszüné*-nek, sem a római *iustitiá*-nak nem felel meg: ezek a tényleges, illetve az elvileg szükséges állapot mérlegetelésének jogi szakkifejezéseivé váltak. Ezáltal azonban a héberek etikai megfelelése avagy Isten mércéje szerinti bevétele – amellyel kapcsolatban ismételt hangsúlyozzák, hogy ami legális, annak még távolról sem kell szükségképpen legitimnek lennie – bírói „igazságossággá” válik, amely „igazolja”, „megigazulttá teszi” Isten szemében az embert. Csak-hogy a fordítás során veszendőbe megy annak az isteni szeretetnek a hangja, amely figyelmen kívül hagyhatatlanul ott rezeg az igazságosságot követelő prófétai kiáltásokban, továbbá annak a tudata, hogy a *cedaka* keretében az én jogom mindig magában foglalja embertársaim jogát is.

Amikor Ábrahám az Istennel Szodomáért és Gomorráért folytatott vitában azt merészeli Isten szemére vetni: „*El akarod pusztítani az igazat a bűnösselel együtt...? Nem kellene-e az egész világ bírájának igazságosan ítélnie?*” (1Móz 18,23-25), akkor sem az igazságszolgáltatásra, sem a

jogszolgáltatásra nem gondol, hanem a bírói irgalmasság és az igazságosan eljáró szeretet harmóniájára, amely hozzátartozik a zsidó „imitatio Dei” („Isten követése”) lényegéhez. E két fogalom harmóniája szilárdan gyökereszik abban a héber hitigazságban, hogy Isten „*az Igaz*”, a *Caddik* (ahogyan a Biblia hívja), aki maga is gyakorolja a *cedáká*-t, és annak gyakorlását létfeladatául adja az embernek is mint képmása hordozójának. Hiszen az így felfogott igazságosság végül is magában foglalja az etikai alapértékek teljes tartományát. Röviden: a *cedaka* azoknak a hétköznapi kis lépéseknek a „teopolitikáját” követeli meg, amelyeknek közös célja az, hogy teljesítsük az 5Móz 6,18 parancsát: „*Azt tedd, ami helyes és jó az Úr szemében!*”

Két vonás jellemzi ezt a héber *cedáká*-t. Görög-római nézőpontból a *cedaka* alapjában véve igazságtalan, mert a rászorulókkal szembeni tartózkodást teszi – messze túl bármiféle formális igazságosság követelményein – a megélt hit próbakövévé. Sőt, egyesíti a társadalmi és a vallási valóságot azáltal, hogy a társadalom peremvidékén az emberiség családjának azon tagjait ismeri el, akikre Isten gondoskodása és előszeretete irányul. Ennélfogva a *cedaka* minden jótettünk foglalatosa, az alamizsnaosztástól a beteglátogatáson át az embertársunk kedvéért való önfeláldozó odaadásig. Itt nem nagyvonalúságról vagy leereszkedő jótékonykodásról van szó, hanem egy kötelesség teljesítéséről, ami az embertestvért megilleti – jogszertű részesedésként ama meg nem érdemelt adományok bőségéből, amelyekkel Isten megajándékozta az általa teremtett világot. Ez a kötelesség nem merülhet ki sem a pusztá jóakarattal, sem a tétlen imádkozásban, hanem meg kell cselekedni, napról napra, mindig újra, és azzal a fáradhatatlan felfedezői örömmel, amely semmilyen *status quo*-t nem hajlandó jóváhagyni.

Igy aztán a zsidóságban egyetlen ember sem lehet egyénileg „igaz”, vagy válhat egyénileg azzá. Ehhez szükség van a „függőleges összetevőre”, Istenre is, az „Abszolút Igazra”, és a „vízszintes összetevőre”, a humanus viselkedésre is; a kettő kiegészíti, illetve tökéletesíti egymást. Ez a szociális *cedaka*, amely sosem lehet készen, sem tökéletes nem lehet – ez a zsidó csirája annak a szent elégedetlenségnek, az emberi társadalom azon ösztönző kovászának, amely a

Sínai-hegyi szövetségkötés óta nem nyugszik, hanem messiási buzgalommal folyton előrefelé tör – Isten földi országa felé, amelyben végre beteljesedik majd a magasabb igazságosság. Ezen Isten országa előkészítésének szolgálatában áll az egész rabbinikus jogtudomány. Hogy mennyire elégtelen ezek szerint az „igazságosság” szó mindezen jelentések bőségének kifejezésére – immár kézenfekvő.

Szeretni és gyűlölni

„*Senki sem szolgálhat két úrnak; vagy gyűlöli az egyiket, és szereti a másikat, vagy ragaszkodik az egyikhez, és megveti a másikat*” (Mt 6,24).

A bibliai héber földközeli nyelv, amely szívesen gondolkodik ellentétpárokból, amelyeket azonban nem kell szó szerint venni, mert a beszélő számol a beszélgetőtárs éles felfogásával. A szeretni és a gyűlölni iskola-példája ennek.

Követésének feltételeit felsorolva Jézus azt mondja övéinek: „*Ha valaki hozzám jön, és nem gyűlöli apját, anyját, feleségét és gyermekeit..., nem lehet a tanítványom*” (Lk 14,26) – ami minden szörszálhasogató ember számára szükségképpen úgy hangzik, mintha felszólítás lenne a szülők szeretetét előíró parancs megszegésére. Még rosszabbul cseng a Jézus búcsúbeszédében elhangzó mondat: „*Aki gyűlöli életét ebben a világban, megőrzi azt az örök életre*” (Jn 12,25) – amely, úgy tűnik, kézenfekvővé teszi az öngyilkosságot.

Jézus mondanivalóját azonban csak az fogja fel helyesen, aki megemlékezik arról, hogy a „gyűlölni” ige a héber Bibliában gyakran azt jelenti: „mellőz, kevésbé szeret, háttérbe szorít, lebecsül”, ellentétpárjának, a „szeretni”-nek az értelme pedig „előnyben részesít, előszeretettel van valaki/valami iránt”. Például ebben a kijelentésben: „*Jákobot szerettem, Ézsaut azonban gyűlöltem*” (Mal 1,2-3; Róm 9,13). Ugyanez a jelentés adódik abban a szakaszban is, amelyikben egy férj két feleségéről van szó: „*egy, akit szeret, és egy, akit gyűlöl*” (5Móz 21,15) – amivel kapcsolatban joggal kérdezi a Talmud: „*Létezik-e egyáltalán Isten előtt olyan, hogy 'szeretett' és 'gyűlölt'?*”

Vagyis a héber Biblia ismerete nélkül Jézus szavai is gyakran homályosak és félreérthetőek.

Pinchas Lapide

Forrás: Ist die Bibel richtig übersetzt?, Gütersloh 1986, 55-57; 123.